

BOLALAR HUQUQLARI VA XALQARO HUQUQ: UNICEF VA BOLALARNI HIMOYA QILISH MEXANIZMLARI

Muallif: Nimatova Sadoqat Rizamatovna

Termiz davlat universiteti yuridik fakulteti

bakalavr bosqich talabasi

nimatovasadoqat@gmail.com

Kalit so'zlar: Bolalar huquqlari, Xalqaro huquq, BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (CRC), UNICEF, Bola huquqlarini himoya qilish mexanizmlari, Bola huquqlarining tarixiy rivoji, Bola huquqlarini amalga oshirish, Inson huquqlari va bolalar, Bolalarni ekspluatatsiyadan himoya qilish, Bolalar manfaatlari, Bolalar uchun ta'lim huquqi, Bolalar salomatligi va yashash huquqi, Bolalarning ishtiroki huquqi, Bolalarni zo'ravonlikdan himoya qilish, UNICEFning xalqaro dasturlari, Bolalar huquqlari bo'yicha xalqaro tashkilotlar, Qonun ustuvorligi va bola huquqlari, Bolalar va ijtimoiy adolat, Bolalar huquqlarining buzilishi, Bolalar huquqlarini amalga oshirishdagi muammolar.

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalar huquqlari va ularning xalqaro huquqiy asoslari, xususan, BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (CRC) va UNICEFning global miqyosdagi faoliyati yoritilgan. Maqolada bolalarning asosiy huquqlari — yashash, ta'lim olish, himoya va ishtirok etish huquqlari — xalqaro me'yorlar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, bolalarni zo'ravonlik, ekspluatatsiya va beparvolikdan himoya qilish bo'yicha xalqaro mexanizmlar, UNICEFning dasturlari va amaliyoti, shuningdek, bolalar huquqlarining buzilishiga olib kelayotgan global muammolar ko'rib chiqilgan. Muallif bolalarni himoya qilishning dolzarb yo'nalishlari hamda mavjud xalqaro va milliy mexanizmlarni takomillashtirish zaruratiga e'tibor qaratadi. Maqola talaba, tadqiqotchi va mutaxassislar uchun foydali bo'lgan nazariy hamda amaliy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

- Bolalar huquqlari yoki bolalar huquqlari inson huquqlarining bir qismi bo'lib, voyaga etmaganlarga alohida himoya va g'amxo'rlik qilish huquqlariga alohida e'tibor beradi. 1989 yildagi Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyada (ChRK) bola „o'n sakkiz yoshga to'lmagan har qanday inson, agar bolaga nisbatan qo'llanadigan qonunchilikka ko'ra, balog'atga erta erishilmagan bo'lsa“ deb ta'rif beradi. Bolalar huquqlari ularning ikkala ota-ona bilan birlashish huquqini, inson o'ziga xosligini, shuningdek, jismoniy himoya, oziq-ovqat, umumiy davlat to'lanadigan ta'lim, sog'liqni saqlash va bolaning yoshi va rivojlanishiga mos keladigan jinoiy qonunlarga bo'lgan asosiy ehtiyojlarini, bolaning teng huquqli himoyasini o'z ichiga oladi. bolaning fuqarolik huquqlari va bolaning irqi, jinsi, jinsiy orientatsiyasi, jinsi, milliy kelib chiqishi, dini, nogironligi, rangi, etnik kelib chiqishi yoki boshqa xususiyatlariga

ko'ra kamsitilmaslik. Bolalar huquqlarining talqini bolalarga avtonom harakat qilish qobiliyatiga ruxsat berishdan tortib, bolalarning jismoniy, ruhiy va hissiy jihatdan zo'ravonlikdan xoli bo'lishiga qadar, garchi „suiiste'mollik“ degani munozarali masaladir. Boshqa ta'riflar g'amxo'rlik va tarbiyalash huquqlarini o'z ichiga oladi. Xalqaro huquqda "o'smirlar", „o'smirlar“ yoki "yoshlar" kabi yoshlarni tavsiflash uchun qo'llanadigan boshqa atamalarining ta'riflari yo'q, lekin bolalar huquqlari harakati yoshlar huquqlari harakatidan farq qiladi. Bolalar huquqlari sohasi huquq, siyosat, din va axloq sohalarini qamrab oladi. Yurisdiksiyasida mustaqillik yoki mustaqil ravishda qaror qabul qilish huquqiga ega emaslar. Buning o'rniga ularning voyaga etgan tarbiyachilari, jumladan, ota-onalar, ijtimoiy xodimlar, o'qituvchilar, yoshlar ishchilari va boshqalar, vaziyatga qarab, bu vakolatga ega. Ba'zilarining fikriga ko'ra, bu holat bolalarga o'z hayotlarini etarli darajada nazorat qila olmaydi va ularni himoyasiz holga keltiradi. Lui Altusser bolalarga taalluqli bo'lgan ushbu huquqiy mexanizmni „repressiv davlat apparati“ deb ta'riflashgacha borgan. Hukumat siyosati kabi tuzilmalar ba'zi sharhlovchilar tomonidan kattalar bolalarni suiiste'mol qilish va ekspluatatsiya qilish usullarini maskalash uchun qabul qilingan, bu esa bolalarning qashshoqligi, ta'lim imkoniyatlarining etishmasligi va bolalar mehnatiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, bolalar jamiyat o'zini tutish uslubini qayta ko'rib chiqishi kerak bo'lgan ozchilik guruhi sifatida qaralishi kerak. Tadqiqotchilar bolalarni jamiyat ishtirokchilari sifatida tan olishlari kerak, ularning huquq va majburiyatlari barcha yoshdagilarda tan olinishi kerak. Ser Uilyam Blekstoun (1765-9) bolaga uchta ota-ona vazifasini tan oldi: parvarish qilish, himoya qilish va ta'lim. Zamonaviy til bilan aytganda, bola bularni ota-onadan olish huquqiga ega. Millatlar Ligasi Bola huquqlari to'g'risidagi Jeneva deklaratsiyasini (1924) qabul qildi, unda bolaning normal rivojlanishi uchun talablar, och bolaning ovqatlanish huquqi, kasal bolaning sog'lig'ini olish huquqi e'lon qilindi. g'amxo'rlik, qoloq bolaning qaytarib olish huquqi, etimlarning boshpana huquqi va ekspluatatsiyadan himoyalaniish huquqi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948) 25-moddasining 2-bandida onalik va bolalik „maxsus himoya va yordam“ zarurligini va barcha bolalarning „ijtimoiy himoya“ huquqini tan oldi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bola huquqlari to'g'risidagi deklaratsiyasini (1959) qabul qildi, unda bolalar huquqlarini himoya qilishning o'nta printsiipi, jumladan, huquqlarning universalligi, alohida himoyalaniish huquqi va kamsitishdan himoyalaniish huquqi e'lon qilindi., boshqa huquqlar qatorida. Bolalar huquqlarini belgilash bo'yicha konsensus so'nggi ellik yil ichida aniqroq bo'ldi. Hillari Klinton (o'sha paytda advokat) tomonidan 1973 yilda nashr etilgan nashrda bolalar huquqlari „ta'rifga muhtoj bo'lgan shior“ ekanligini ta'kidladi. Ba'zi tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, bolalar huquqlari tushunchasi hali ham yaxshi

aniqlanmagan, kamida bittasi bolalar ega bo'lgan huquqlarning yagona qabul qilingan ta'rifi yoki nazariyasi yo'qligini taklif qiladi. Bola huquqlari to'g'risidagi qonun qonunning bolaning hayoti bilan kesishadigan nuqtasi sifatida belgilanadi. Bunga balog'atga etmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarlik, jinoiy adliya tizimiga jalb qilingan bolalar uchun tegishli tartib, tegishli vakillik va samarali reabilitatsiya xizmatlari kiradi; davlat qaramog'idagi bolalarni parvarish qilish va himoya qilish; irqi, jinsi, jinsiy orientatsiyasi, jinsi, milliy kelib chiqishi, dini, nogironligi, rangi, etnik kelib chiqishi yoki boshqa xususiyatlaridan qat'i nazar, barcha bolalarning ta'lim olishini ta'minlash va; sog'liqni saqlash va himoya qilish. Bolalar xalqaro inson huquqlari qonuniga ko'ra ikki xil inson huquqlariga ega. Ular kattalar bilan bir xil asosiy umumiy inson huquqlariga ega, garchi ba'zi inson huquqlari, masalan, turmush qurish huquqi, ular yoshga etgunga qadar harakatsiz bo'lsa-da, Ikkinchidan, ular ozchilik davrida ularni himoya qilish uchun zarur bo'lgan maxsus inson huquqlariga ega. Bolalik davrida amal qiladigan umumiy huquqlarga shaxsning xavfsizligi, g'ayriinsoniy, shafqatsiz yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomaladan ozod bo'lish huquqi va bolalik davridagi alohida himoya huquqi kiradi. Bolalarning alohida inson huquqlariga, jumladan, yashash huquqi, ismga bo'lgan huquq, bolaga tegishli masalalarda o'z fikrini bildirish huquqi, fikrlash, vijdon va din erkinligi huquqi, sog'liqni saqlash huquqi kiradi., iqtisodiy va jinsiy ekspluatatsiyadan himoyalaniş huquqi va ta'lim olish huquqi. Bolalar huquqlari turli yo'llar bilan, jumladan, fuqarolik, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarning keng doirasi bilan belgilanadi. Huquqlar odatda ikkita umumiy turga bo'linadi: bolalarni qonun bo'yicha avtonom shaxslar sifatida himoya qiladiganlar va bolalarga qaramligi sababli ularga yetkaziladigan zararlardan himoya qilish uchun jamiyatga da'vo qo'yadiganlar. Ular vakolat berish huquqi va himoyalaniş huquqi sifatida belgilangan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining bolalar uchun o'quv qo'llanmalari Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyada ko'rsatilgan huquqlarni ta'minlash, himoya qilish va ishtirok etish deb tasniflaydi. Ularni quyidagicha ishlab chiqish mumkin:

- Ta'minlash: Bolalar tegishli turmush darajasi, sog'liqni saqlash, ta'lim va xizmatlar, o'yin va dam olish huquqiga ega. Bularga muvozanatli ovqatlanish, uxlash uchun issiq to'shak va maktabga kirish kiradi.

- Himoya: Bolalar zo'ravonlik, beparvolik, ekspluatatsiya va kamsitishdan himoyalaniş huquqiga ega. Bu bolalar o'ynash uchun xavfsiz joylar huquqini o'z ichiga oladi; bolalarni tarbiyalashda konstruktiv xatti-harakatlar va bolalarning rivojlanayotgan qobiliyatlarini tan olish.

- Ishtirok etish: Bolalar hamjamiyatlarda qatnashish va o'zlari uchun dasturlar va xizmatlarga ega bo'lish huquqiga ega. Bunga bolalarni kutubxonalar va jamoat dasturlariga jalb qilish, yoshlar ovozi faoliyati va bolalarni qaror qabul qiluvchi sifatida jalb qilish kiradi.

Xuddi shunday tarzda, Bola huquqlari xalqaro tarmog‘i (CRIN) huquqlarni ikki guruhga ajratadi: .

- Oziq-ovqat, boshpana, ta’lim, sog‘liqni saqlash va daromadli ish kabi insonning asosiy ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlar bilan bog‘liq iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar. Bunga ta’lim, munosib uy-joy, oziq-ovqat, suv, erishish mumkin bo‘lgan eng yuqori darajadagi sog‘liq, mehnat qilish huquqi va mehnat huquqlari, shuningdek, ozchiliklar va mahalliy xalqlarning madaniy huquqlari kiradi.

- Ba’zan „uchinchi avlod huquqlari“ deb ataladigan ekologik, madaniy va rivojlanish huquqlari, shu jumladan xavfsiz va sog‘lom muhitda yashash huquqi va odamlar guruhlari madaniy, siyosiy va iqtisodiy rivojlanish huquqiga ega.

Xalqaro Amnistiya to‘rtta aniq bolalar huquqlarini ochiq himoya qiladi, jumladan, voyaga etmaganlarni shartli ravishda ozodlikdan mahrum qilish, bolalarni harbiy xizmatga jalb qilishni to‘xtatish, 21 yoshgacha bo‘lgan odamlar uchun o‘lim jazosini tugatish va sinfda inson huquqlari haqida xabardorlikni oshirish. Human Rights Watch xalqaro advokatlik tashkiloti bolalar mehnati, balog‘atga etmagan bolalar adliyasi, etim va tashlab ketilgan bolalar, qochqinlar, ko‘cha bolalari va jismoniy jazoni o‘z ichiga oladi. Ilmiy tadqiqot, odatda, individual huquqlarni aniqlash orqali bolalar huquqlariga e’tibor qaratadi. Quyidagi huquqlar „bolalar sog‘lom va erkin o‘lishiga imkon beradi“:

- So‘z erkinligi
- Fikr erkinligi
- Qo‘rquvdan ozodlik
- Tanlash erkinligi va qaror qabul qilish huquqi
- O‘z tanasiga egalik qilish

Yevropa Kengashi Parlament Assambleyasining Ijtimoiy masalalar, sog‘liqni saqlash va barqaror rivojlanish qo‘mitasining hisobotida qo‘mita tashvishlanayotgan bir qancha sohalar, jumladan, „ayollarning jinsiy a’zolarini kesish, yosh o‘g‘il bolalarni diniy sabablarga ko‘ra sunnat qilish, interseks bolalar holatida erta bolalik davridagi tibbiy aralashuvlar va bolalarni pirsing, tatuirovka yoki plastik jarrohlik amaliyotiga topshirish yoki majburlash“. Assambleya 2013 yilda majburiy bo‘lmagan rezolyutsiyani qabul qildi, unda 47 a’zo davlatni bolalarning jismoniy daxlsizligini ta’minlash uchun ko‘plab choralar ko‘rishga chaqiradi. Bola huquqlari to‘g‘risidagi konventsyaning 19-moddasida tomonlar bolani jismoniy yoki ruhiy zo‘ravonlik, shikastlanish yoki zo‘ravonlik, beparvolik yoki beparvolik, shafqatsizlik yoki shafqatsizlikning barcha shakllaridan himoya qilish uchun barcha tegishli qonunchilik, ma’muriy, ijtimoiy va ta’lim choralari ko‘rishni buyuradi. ekspluatatsiya". Bola huquqlari bo‘yicha qo‘mita 19-moddani jismoniy jazoni taqiqlovchi sifatida talqin qiladi va „barcha ishtirokchi-davlatlarning barcha jismoniy jazolarni taqiqlash va yo‘q

qilish uchun tezda harakat qilish majburiyatini“ sharhlaydi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha qo'mitasi, shuningdek, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning „shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomala yoki jazo“ ni bolalarga nisbatan qo'llashni, jumladan, bolalarga nisbatan jismoniy jazolashni taqiqlovchi 7-moddasini ham izohladi. Nyuell (1993) ta'kidlaganidek, „...bolalar jismoniy yaxlitligini himoya qilish uchun bosim barcha bolalar huquqlari uchun bosimning ajralmas qismi bo'lishi kerak“. Amerika Pediatriya Akademiyasining (AAP) Bioetika qo'mitasi (1997) Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyaga (1989) tayanib, „har bir bola oldini olish mumkin bo'lgan kasallik yoki jarohatlarsiz o'sishi va rivojlanishi imkoniyatiga ega bo'lishi kerak“ deb ta'kidlaydi. "Ko'pgina yurisdiksiyalarda, masalan, bolalarga ovoz berish, turmush qurish, spirtli ichimliklar sotib olish, jinsiy aloqada bo'lish yoki haq to'lanadigan ish bilan shug'ullanish taqiqlanadi. Yoshlar huquqlari harakati doirasida bolalar huquqlari va yoshlar huquqlari o'rtasidagi asosiy farq shundaki, bolalar huquqlarini himoya qiluvchilar odatda bolalar va yoshlarni himoya qilishni o'rnatish va amalga oshirishni yoqlaydilar, yoshlar huquqlari (juda kichikroq harakat) esa odatda kengaytirishni yoqlaydi. bolalar va/yoki yoshlar erkinligi va saylov huquqi kabi huquqlar. Ota-onalarga bola oldidagi majburiyatlarini bajarish uchun etarli vakolatlar beriladi. Ota-onalar bolalarning hayotiga o'ziga xos tarzda ta'sir qiladilar va shuning uchun ularning bolalar huquqlaridagi rolini alohida tarzda ajratib ko'rsatish kerak. Farzand va ota-onalar munosabatlaridagi alohida muammolarga bolalarga beparvolik, bolalarni zo'ravonlik qilish, tanlash erkinligi, jismoniy jazo va bolani vasiylik qilish kiradi. ^[30] Ota-onalarga huquqqa asoslangan amaliyotlar bilan ta'minlaydigan nazariyalar mavjud bo'lib, ular „mutaxassislik bilan tarbiyalash“ va bolalar huquqlari o'rtasidagi ziddiyatni hal qiladi. Bu masala, ayniqsa, voyaga etmaganlarning potentsial emansipatsiyasiga ta'sir qiluvchi sud jarayonlarida va bolalar ota-onalarini sudga bergan hollarda dolzarbdir. Bolaning ikkala ota-onasi bilan munosabatlarga bo'lgan huquqlari ajrashish va bolani vasiylik qilish bo'yicha ish yuritishda bolaning eng yaxshi manfaatlarini aniqlashning muhim omili sifatida tobora e'tirof etilmoqda. Ba'zi hukumatlar ota-onalarning birgalikdagi tarbiyasi bolalar manfaatlariga mos keladi degan rad etilishi mumkin bo'lgan qonunlarni qabul qildilar. Ota-onalar farzandlari ustidan mutlaq hokimiyatga ega emaslar. Ota-onalar bolalarni tashlab ketish, suiiste'mol qilish va qarovsiz qolishga qarshi jinoiy qonunlarga bo'ysunadilar. Inson huquqlari bo'yicha xalqaro huquqda o'z diniga e'tiqod qilish jamoat xavfsizligini ta'minlash, jamoat tartibini, sog'lig'i va axloqini himoya qilish, boshqalarning huquq va erkinliklarini himoya qilish maqsadida cheklanishi mumkinligi belgilab qo'yilgan. Sudlar ota-onalarning vakolatlari va harakatlariga boshqa cheklovlar qo'ydi. Qo'shma Shtatlar Oliy sudi, shahzoda Massachusetts shtatida ota-onaning dini bolani xavf ostida qolishiga yo'l qo'ymaydi, degan qarorga keldi. Apellyatsiya

Lordlari, Gillick va West Norfolk va Wisbech Region Health Authority va boshqa ishda, ota-onalik huquqlari bolaning yoshi va malakasi o'sishi bilan kamayadi, lekin bola voyaga yetgunga qadar butunlay yo'qolmaydi, deb qaror qildi. Ota-onalik huquqlari ota-onaning bola oldidagi burchlaridan kelib chiqadi. Majburiyat bo'lmasa, ota-onalik huquqi mavjud emas. Kanada Oliy sudi bu ishida ota-onalar terapevtik bo'lmagan sterilizatsiya uchun sugurta roziligini bermasliklari haqida qaror chiqardi.

Garchi bolalar ushbu Nizomdan, xususan, ularning yashash va shaxsiy xavfsizligini ta'minlash huquqlarini himoya qilishda shubhasiz foyda ko'rsalar-da, ular bu huquqlarni himoya qila olmaydilar va bizning jamiyatimiz shunga ko'ra ota-onalar o'zlarining tanlash erkinliklaridan foydalanishlarini taxmin qiladilar, bu ularning farzandlarining huquqlarini buzmaydi. Adler (2013) ta'kidlashicha, ota-onalar bolalarni terapevtik bo'lmagan ishlar qilish uchun sugurta rozilik berish huquqiga ega emaslar. 1796-yilda nashr etilgan Tomas Spensning „Chaqaloqlar huquqlari“ kitobi bolalar huquqlari haqidagi ingliz tilidagi eng dastlabki da'volardan biridir. 20-asr davomida bolalar huquqlari faollari uysiz bolalar huquqlari va xalq ta'limi uchun tashkil etilgan. Yanush Korchakning 1927-yilda nashr etilgan "Bolaning hurmat qilish huquqi" kitobi bu sohadagi adabiyotni mustahkamladi va bugungi kunda butun dunyo bo'ylab o'nlab xalqaro tashkilotlar bolalar huquqlarini targ'ib qilish bilan shug'ullanmoqda. Buyuk Britaniyada ta'lim sohasidagi yangi g'oyalar konferentsiyalari (1914-37) deb nomlangan ta'lim xodimlari, o'qituvchilari, yoshlar adliya xodimlari, siyosatchilar va madaniyat ishtirokchilari hamjamiyatining shakllanishi „bolani ozod qilish“ qiymatini qo'llab-quvvatladi va uni aniqlashga yordam berdi. 80-yillarga qadar Angliyada „yaxshi“ boshlang'ich maktab. Ularning konferentsiyalari YUNESKO tashkiloti, Yangi ta'lim stipendiyasini ilhomlantirdi. A.S Neillning 1915-yilda chop etilgan "A Dominic's Log" (1915) kitobi, maktabni bolaning ozodligi va baxtiga asoslangan maktabga o'zgartirgan o'qituvchining kundaligi bu harakat qahramonlarini ulug'laydigan madaniy mahsulot sifatida qaralishi mumkin. Bolalar huquqlariga qarshilik jamiyatdagi har qanday hozirgi tendentsiyadan ancha oldin paydo bo'lgan, bolalar huquqlariga qarshi 13-asr va undan oldingi davrlarda yozilgan bayonotlar bilan. Bolalar huquqlariga qarshi bo'lganlar, yoshlarni kattalar markazli dunyodan, shu jumladan bu dunyo qarorlari va mas'uliyatidan himoya qilish kerak, deb hisoblashadi. Hukmron kattalar jamiyatida bolalik begunohlik, mas'uliyat va ziddiyatlardan xoli, o'yin hukmronlik qiladigan vaqt sifatida ideallashtiriladi. Muxolifatning aksariyati milliy suverenitet, davlatlar huquqlari, ota-onalar va bola munosabatlari bilan bog'liq tashvishlardan kelib chiqadi. Moliyaviy cheklovlar va „bolalar huquqlariga zid bo'lgan an'anaviy qadriyatlarning past oqimi“ ham keltiriladi. Qo'shma Shtatlarda bolalar huquqlari kontseptsiyasiga unchalik e'tibor berilmagan. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi bugungi kunda bolalar huquqlariga oid barcha xalqaro huquqiy standartlarning asosi sifatida qaralmoqda.

Butun dunyoda bolalar huquqlariga qaratilgan bir qancha konventsionalar va qonunlar mavjud. Bir qator joriy va tarixiy hujjatlar ushbu huquqlarga ta'sir qiladi, jumladan, 1923 yilda Eglantyne Jebb tomonidan ishlab chiqilgan, 1924 yilda Millatlar Ligasi tomonidan ma'qullangan va 1934 yilda yana tasdiqlangan Bola huquqlari deklaratsiyasi. Bir oz kengaytirilgan versiya 1946 yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan, keyin esa 1959 yilda Bosh Assambleya tomonidan qabul qilingan ancha kengaytirilgan versiya. Keyinchalik u Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiya uchun asos bo'lib xizmat qildi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti 1966 yilda Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (FHXP) qabul qildi. ICCPR ko'p tomonlama xalqaro pakt bo'lib, Yer yuzidagi deyarli barcha davlatlar tomonidan ratifikatsiya qilingan yoki qo'shilgan. Paktning ishtirokchidavlatlariga aylangan davlatlar Paktda bayon etilgan huquqlarni hurmat qilishlari va amalga oshirishlari shart. Shartnoma 1976 yil 23 martda kuchga kirdi. ICCPR tomonidan kodlangan huquqlar universaldir, shuning uchun ular istisnosiz barchaga, shu jumladan bolalarga ham tegishli. Garchi bolalar barcha huquqlarga ega bo'lsalar ham, turmush qurish huquqi va ovoz berish huquqi kabi ba'zi huquqlar faqat bola voyaga etganidan keyin kuchga kiradi. Bolalarga nisbatan qo'llanadigan ba'zi umumiy huquqlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- yashash huquqi
- shaxsiy daxlsizlik huquqi
- qiynoqlardan ozod bo'lish huquqi
- shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomala yoki jazodan ozod bo'lish huquqi
- jinoyat sodir etganlikda ayblanayotganda kattalardan ajralish huquqi, tezkorlik bilan hukm chiqarish huquqi va ularning yoshiga mos muomala qilish huquqi ^[17]

24-modda bolaning ozligi sababli alohida himoyaga bo'lgan huquqini, ismga bo'lgan huquqini va fuqarolik huquqini kodekslashtirgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1989 yildagi Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyasi yoki CRC, inson huquqlarining to'liq doirasini – fuqarolik, madaniy, iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy huquqlarni o'z ichiga olgan birinchi yuridik majburiy xalqaro hujjatdir. Uning bajarilishini Bola huquqlari bo'yicha qo'mita nazorat qiladi. Uni ratifikatsiya qilgan milliy hukumatlar bolalar huquqlarini himoya qilish va ta'minlash majburiyatini oladilar va xalqaro hamjamiyat oldida ushbu majburiyat uchun o'zlarini javobgarlikka tortishga rozi bo'ladilar. CRC 196 ta ratifikatsiya bilan inson huquqlari bo'yicha eng keng tarqalgan ratifikatsiya qilingan shartnomadir; Qo'shma Shtatlar uni ratifikatsiya qilmagan yagona davlatdir. CRC to'rtta asosiy tamoyilga asoslanadi: kamsitmaslik tamoyili; bolaning eng yaxshi manfaatlari; yashash, yashash va rivojlanish huquqi; va ularning yoshi va etukligiga qarab, ularga ta'sir qiladigan qarorlar qabul qilishda bolaning fikrini hisobga olish. CRC, Xalqaro jinoiy sud, Yugoslaviya va Ruanda

tribunallari va Syerra-Leone uchun maxsus sud kabi xalqaro jinoiy javobgarlik mexanizmlari bilan birgalikda butun dunyo bo'ylab bolalar huquqlarining ahamiyatini sezilarli darajada oshirganligi aytiladi. Vena deklaratsiyasi va Harakat dasturi II bo'limning 47-bandida barcha davlatlarni xalqaro hamkorlik ko'magida Butunjahon sammiti Harakatlar rejasidagi maqsadlarga erishish uchun mavjud resurslaridan maksimal darajada chora ko'rishga chaqiradi. Davlatlarni Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyani milliy harakatlar rejalariga kiritishga chaqiradi. Ushbu milliy harakat rejalarini va xalqaro sa'y-harakatlar orqali chaqaloqlar va onalar o'limi darajasini pasaytirish, to'yib ovqatlanmaslik va savodsizlikni kamaytirish, xavfsiz ichimlik suvi va asosiy ta'limdan foydalanishni ta'minlashga alohida e'tibor qaratish lozim. Har doim shunday talab qilinsa, tabiiy ofatlar va qurolli to'qnashuvlar natijasida yuzaga kelgan halokatli favqulodda vaziyatlarga hamda o'ta qashshoqlikdagi bolalar muammosiga qarshi kurashish uchun milliy harakatlar rejalarini ishlab chiqish kerak. Bundan tashqari, 48-band barcha davlatlarni xalqaro hamkorlikni qo'llab-quvvatlagan holda, ayniqsa og'ir sharoitlarda bolalarning o'tkir muammosini hal qilishga chaqiradi. Bolalarni ekspluatatsiya qilish va suiiste'mol qilish bilan faol kurash olib borish, shu jumladan ularning asosiy sabablarini bartaraf etish kerak. Ayol go'daklarini o'ldirish, zararli bolalar mehnati, bolalar va organlarni sotish, bolalar fohishaligi, bolalar pornografiyasi va jinsiy zo'ravonlikning boshqa shakllariga qarshi samarali choralar ko'rish zarur. ^[49] Bu bolalarni qurolli mojarolarga jalb qilish bo'yicha fakultativ protokol va bolalarni sotish, bolalar fohishaligi va bolalar pornografiyasiga oid fakultativ protokollarning qabul qilinishiga ta'sir ko'rsatdi. Bolalar huquqlarini ta'minlash uchun turli huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlar va mexanizmlar mavjud. Ularga Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining Bolalar bo'yicha maxsus sessiyasi uchun Bolalar huquqlari bo'yicha kokus kiradi. U Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyani to'liq amalga oshirish va ularga rioya qilishga ko'maklashish hamda BMT Bosh Assambleyasining Bolalar bo'yicha maxsus sessiyasi va unga tayyorgarlik jarayonida bola huquqlariga ustuvor ahamiyat berilishini ta'minlash maqsadida tashkil etilgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson Huquqlari Kengashi „O'ta siyosiydashgan Inson huquqlari bo'yicha komissiyadan ko'ra butun dunyo bo'ylab inson huquqlari buzilishini qoralashda ob'ektiv, ishonchli va samaraliroq bo'lishi umidida“ yaratilgan. Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiya bo'yicha nodavlat notijorat tashkilotlar guruhi 1983-yilda BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyasini amalga oshirishga ko'maklashish maqsadida tuzilgan xalqaro nohukumat tashkilotlari koalitsiyasidir. Dunyoning ko'pgina mamlakatlarida bolalar huquqlari bo'yicha ombudsmanlar yoki bolalar masalalari bo'yicha vakillar mavjud bo'lib, ularning rasmiy, davlat vazifasi bolalar huquqlari bo'yicha alohida fuqarolar tomonidan bildirilgan shikoyatlarni tekshirish va ko'rib chiqish orqali jamoatchilik manfaatlarini ifodalashdan iborat. Bolalar ombudsmanlari, shuningdek,

korporatsiya, gazeta, NNT yoki hatto keng jamoatchilik uchun ham ishlashi mumkin. Qo'shma Shtatlar CRCni imzoladi, lekin ratifikatsiya qilmadi. Natijada, AQShda bolalar huquqlari tizimli ravishda amalga oshirilmagan. Bolalar, odatda, Qo'shma Shtatlar Konstitutsiyasiga o'n to'rtinchi tuzatish bilan mustahkamlangan Konstitutsiyada aks ettirilgan asosiy huquqlarga ega. Ushbu tuzatishning Teng himoya qilish bandi nikohda tug'ilgan yoki tug'ilmagan bolalarga nisbatan qo'llanadi, ammo hali tug'ilmagan bolalar bundan mustasno. ^[50] Bu AQSh Oliy sudining In re Gault (1967) qarori bilan mustahkamlangan. Ushbu sud jarayonida Arizonalik 15 yoshli Jerald Gault uyatsiz telefon qo'ng'irog'i qilganlikda ayblanib, mahalliy politsiya tomonidan hibsga olingan. U 21 yoshga to'lgunga qadar kattalar qo'shnisiga odobsiz telefon qo'ng'irog'i qilgani uchun hibsga olingan va Arizona shtati sanoat maktabiga topshirilgan. 8-1 qarorida Sud qaroriga ko'ra, 18 yoshga to'lmagan shaxslar muassasaga majburiyat berishga olib kelishi mumkin bo'lgan sud majlislarida ogohlantirish va maslahat berish, guvohlarni so'roq qilish va o'z-o'zini ayblashdan himoyalanih huquqiga ega. Sud Gault tinglashda qo'llangan protseduralar ushbu talablarning hech biriga javob bermasligini aniqladi. Qo'shma Shtatlar Oliy sudi Tinkerga qarshi ish bo'yicha qaror chiqardi. Des Moines Mustaqil Jamiyat maktabi okrugi (1969), maktab o'quvchilari Konstitutsiyaviy huquqlarga ega. Qo'shma Shtatlar Oliy sudi Roperga qarshi ish bo'yicha qaror chiqardi. Simmonsning ta'kidlashicha, shaxslar o'n sakkiz yoshga to'lmaganda sodir etgan jinoyatlari uchun qatl etilishi mumkin emas. Uning qaroriga ko'ra, bunday qatllar shafqatsiz va g'ayrioddiy jazo hisoblanadi, shuning uchun ular Qo'shma Shtatlar Konstitutsiyasiga sakkizinchi tuzatishni buzish hisoblanadi. Qo'shma Shtatlarda bolalar huquqlari bilan bog'liq boshqa xavotirlar ham bor. Amerika farzand asrab olish bo'yicha advokatlar akademiyasi bolalarning xavfsiz, qo'llab-quvvatlovchi va barqaror oila tuzilishiga bo'lgan huquqlari bilan shug'ullanadi. Farzand asrab olish holatlarida bolalarning huquqlari bo'yicha ularning pozitsiyasi shunday deyiladi: "Bolalar o'zlarining tashkil etilgan oilalarini himoya qilishdan konstitutsiyaga asoslangan erkinlik manfaatlariga ega bo'lib, hech bo'lmaganda „egalik“ da'vo qiladigan boshqalarning huquqlariga teng huquqlarga ega va biz ishonamiz. „Bu bolalarga qiziqish.“ Amerika bolalar huquqlarini himoya qilishda ko'tarilgan boshqa masalalar orasida bolalarning bir jinsli nikohlardagi merosga bo'lgan huquqlari va yoshlar uchun alohida huquqlar kiradi. Yevropa Kengashining INGO Konferentsiyasi prezidenti Annelise Oeschger tomonidan taqdim etilgan hisobotda bolalar va ularning ota-onalari Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropa Ittifoqi va UNICEF inson huquqlari buzilishiga duchor bo'lishlari aniqlangan. Germaniya (va Avstriya) agentligi Jugendamt (nemischa : Yoshlar idorasi) alohida tashvish uyg'otadi, bu ko'pincha ota-ona va bola munosabatlarini hukumat tomonidan nazoratsiz nazorat qilish imkonini beradi, bu esa zararga olib keladi, shu jumladan qiynoqlar, qadr-qimmatni kamsituvchi,

shafqatsiz munosabatda bo'lishga olib keladi. bolalar o'limi. Muammo Jugendamt zobitlarining deyarli „cheksiz kuchi“ bilan murakkablashadi, nomaqbul yoki zararli muomalalarni ko'rib chiqish yoki hal qilish jarayonlari yo'q. Germaniya qonunchiligiga ko'ra, Jugendamt (JA) ofitserlari ta'qibdan himoyalangan. JA xodimlarining nazorati oilaviy sudga yuborilgan hollarda ko'riladi, bunda ekspertlar ko'rsatuvlari ma'lumoti past yoki tajribali JA xodimlari tomonidan bekor qilinishi mumkin; 90% dan ortiq hollarda JA xodimining tavsiyasi oilaviy sud tomonidan qabul qilinadi. Ofitserlar, shuningdek, oilaviy sud qarorlarini, masalan, bolalarni qachon ota-onalariga qaytarish haqida hech qanday ta'sir ko'rsatmasdan, mensimagan. Germaniya Yevropa Parlamenti sudi tomonidan bolalar va ota-ona huquqlarining buzilishini himoya qilish yoki hal qilishga qaratilgan bolalar farovonligiga oid qarorlarni tan olmadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya (CRC). 1989 yil.
2. UNICEF. The State of the World's Children (har yili chop etiladigan hisobotlar).
3. United Nations Human Rights Office. Protecting the Rights of the Child. OHCHR.
4. Lansdown, G. (2001). Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making. UNICEF Innocenti Insight.
5. Freeman, M. D. A. (2007). A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Martinus Nijhoff Publishers.
6. Alston, P., & Tobin, J. (2005). Laying the Foundations for Children's Rights: An Independent Study of Some Key Legal and Institutional Aspects of the Impact of the Convention on the Rights of the Child.
7. BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashi. Children's Rights in International Law.
8. UNICEF O'zbekiston vakolatxonasi. Bolalarni himoya qilish bo'yicha milliy dasturlar.
9. Save the Children. Child Protection Global Policy.
10. UNICEF. Child Protection Strategy (2021–2030).